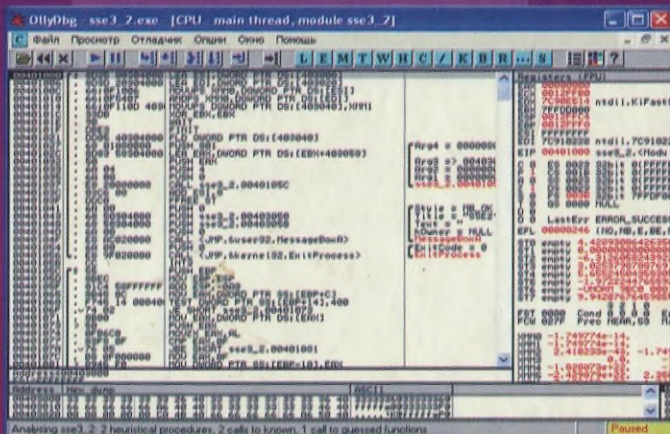

СИСТЕМНЕ ПРОГРАМУВАННЯ

```
WndProc proc hWnd:HWND, uMsg:UINT,  
wParam:WPARAM, lParam:LPARAM  
LOCAL hdc:HDC  
LOCAL ps:PAINTSTRUCT  
.IF uMsg==WM_DESTROY  
    invoke PostQuitMessage,NULL  
.ELSEIF uMsg==WM_CHAR  
    push wParam  
    pop char  
    invoke InvalidateRect, hWnd,NULL,TRUE  
.ELSEIF uMsg==WM_PAINT  
    invoke BeginPaint,hWnd, ADDR ps  
    mov    hdc,eax
```

```
invoke TextOut,hdc,  
20,20,  
    addr char,  
1
```

```
invoke EndPaint,hWnd, ADDR
```


МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ”

О. М. Рисований

СИСТЕМНЕ ПРОГРАМУВАННЯ

Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів спеціальностей 7.091501 “Комп’ютерні системи та мережі”, 7.091502 “Системне програмування”,
7.091503 “Спеціалізовані комп’ютерні системи”

Харків 2009

ББК 32.973-018.1

P54

УДК 004.42

Рецензенти:

І. О. Фурман, д-р техн. наук, проф., академік АН Вищої школи України,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства;

Г. Ф. Кривуля, д-р техн. наук, проф., Харківський державний технічний
університет радіоелектроніки;

Г. І. Загарій, д-р техн. наук, проф., Українська державна академія
залізничного транспорту.

Гриф надано Міністерством освіти і науки України,
лист № 1.4/18-Г-115 від 10.01.09

P54 **Рисований О. М.** Системне програмування: Підручник. - Х.: "Слово", 2009. - 848 с.

Розглянуто широке коло питань, починаючи з основ програмування на асемблері з використанням базової системи команд та закінчуючи використанням сучасних технологій обробки даних, таких, як MMX, SSE, SSE2, SSE3, SSE4. Крім того, розглянуто питання віконного програмування та організації керування апаратними пристроями. Теоретичний матеріал підкріплено великою кількістю прикладів програмного коду від самих коротких програм до програм середньої складності, виконаних в макроасемблері `masm32`. Програми з використанням команд SSE2 - SSE4 виконані в пакеті Visual Studio 2008. Всі програми протестовані за допомогою налагоджувача OllyDbg.

Призначено для студентів спеціальностей 7.091501 "Комп'ютерні системи та мережі", 7.091502 "Системне програмування", 7.091503 "Спеціалізовані комп'ютерні системи". Також може бути корисним для спеціалістів.

ББК 32.973-018.1

© О.М. Рисований, 2009

ЗМІСТ

ВСТУП.....	12
1. АРХІТЕКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ 32-РІЗРЯДНОГО МП INTEL.....	16
1.1. Типи даних МП Intel.....	16
1.2. Регістри МП Intel.....	18
1.3. Організація пам'яті МП Intel.....	29
1.4. Способи адресації МП Intel.....	36
1.5. Контрольні запитання	48
2. ЕТАПИ СТВОРЕННЯ ПРОГРАМИ НА МОВІ АСЕМБЛЕРУ	49
2.1. Підготовка тексту програми	50
2.2. Асемблювання програми.....	50
2.3. Компонування програми	53
2.4. Налаштування програми.....	55
2.5. Редактори тексту	55
2.6. Контрольні запитання	56
3. ДИРЕКТИВИ І ОПЕРАНДИ АСЕМБЛЕРУ.....	57
3.1. Директиви асемблеру	57
3.1.1. Директиви MODEL, DATA, CONST, STACK, CODE	57
3.1.2. Директиви SEGMENT та ENDS	61
3.1.3. Директиви PROC та ENDP	62
3.1.4. Директива ASSUME	63
3.1.5. Директива ORG	63
3.1.6. Директиви визначення даних DB, DW, DD, DF, DP, DQ, DT.....	63
3.1.7. Директиви символічних констант: =, EQU, TEXTEQU	65
3.1.8. Директива END.....	67
3.1.9. Директива LABEL.....	67
3.1.10. Директива ALIGN.....	67
3.1.11. Директива LOCALS.....	68
3.2. Оператори мови асемблеру.....	68
3.3. Лабораторна робота “Подання даних”.....	73
3.4. Контрольні запитання	85
4. ОПЕРАЦІЇ ПЕРЕСИЛАННЯ ДАНИХ	86
4.1. Команди пересилання даних загального призначення	86

4.2. Організація роботи зі стеком.....	90
4.3. Команди пересилання, що працюють з акумулятором	95
4.4. Команди пересилання типу адреса - об'єкт.....	98
4.5. Команди пересилання бітів умов	99
4.6. Контрольні запитання	100
5. АРИФМЕТИЧНІ ТА ЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ.....	101
5.1. Арифметичні операції.....	101
5.2. Логічні операції	123
5.3. Лабораторна робота “Програмування арифметичних виразів”	129
5.4. Додатковий матеріал про налагоджувач OLLYDBG.....	135
5.5. Контрольні запитання	138
6. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗГАЛУЖЕНЬ В ПРОГРАМАХ.....	140
6.1. Команди передачі керування.....	140
6.2. Команди обробки бігів та байтів.....	158
6.3. Контрольні запитання	162
7. ПРОЦЕДУРИ	164
7.1. Директива LOCAL	164
7.2. Директива INVOKE	165
7.3. Оператор ADDR	165
7.4. Директива PROTO.....	166
7.5. Оператор USES.....	167
7.6. Організація процедур та їх дослідження	167
7.7. Windows API-подібні процедури	173
7.8. Непрямий виклик процедур	176
7.9. Використання загальних змінних у процедурах.....	180
7.10. Лабораторна робота “Передача параметрів через таблицю адреси”	196
7.11. Лабораторна робота “API-подібні процедури ”.....	199
7.12. Лабораторна робота “Зовнішні процедури”.....	203
7.13. Контрольні запитання	210
8. ОРГАНІЗАЦІЯ ВВЕДЕННЯ - ВИВЕДЕННЯ В WIN32.....	212
8.1. Загальні відомості	212
8.2. Набір символів і API-функції Windows.....	215
8.3. Типи даних Windows.....	215
8.4. Дескриптори консолі.....	216

8.5. АРІ-функції консолі в Win32	217
8.6. Виведення повідомлень.....	221
8.7. Виведення чисел	229
8.8. Введення з консолі.....	239
8.9. Керування кольором.....	244
8.10. Лабораторна робота “Масиви”	249
8.11. Завдання для практичного виконання	260
8.12. Контрольні запитання	261
9. ФАЙЛИ.....	262
9.1. Створення файла.....	265
9.2. Читання файла.....	268
9.3. Лабораторна робота “Файли”	279
9.4. Контрольні запитання	285
10. СПІВПРОЦЕСОР ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	286
10.1. Типи даних співпроцесора	287
10.2. Архітектура співпроцесора	288
10.3. Система команд математичного співпроцесора.....	292
10.3.1. Команди передачі даних.....	294
10.3.2. Команди порівняння	299
10.3.3. Арифметичні команди	309
10.3.4. Трансцендентні команди	332
10.3.5. Команди маніпуляції константами	340
10.3.6. Команди керування.....	341
10.4. Лабораторна робота “Обробка даних у співпроцесорі”	342
10.5. Завдання для практичного виконання	359
10.6. Контрольні запитання	360
11. РЯДКИ	361
11.1. Обробка рядків.....	361
11.2. Лабораторна робота “Рядки”	383
11.3. Контрольні запитання	388
12. ЛОГІЧНІ СТРУКТУРИ ВИСОКОГО РІВНЯ.....	389
12.1. Директива IF	389
12.2. Логічна структура switch.....	399
12.3. Логічна структура switch\$.....	399
12.4. Логічні структури .REPEAT та .WHILE	400
12.5. Директива .BREAK	410

12.6 Директива .CONTINUE	411
12.7. Завдання для практичного виконання.....	411
12.8. Лабораторна робота “Директиви умовного асемблювання”.....	412
12.9. Лабораторна робота “Двовимірні масиви”.....	418
12.10. Контрольні запитання	419
13. СТРУКТУРИ.....	420
13.1. Організація структур.....	420
13.2. Лабораторна робота “Структури”.....	426
13.3. Структура MSGBOXPARAMS в функції MessageBoxIndirect	431
13.4. Контрольні запитання	439
14. МАКРОВИЗНАЧЕННЯ	440
14.1. Введення в макровизначення	440
14.2. Директиви MACRO і ENDM	440
14.3. Директива LOCAL	443
14.4. Булеві вирази	443
14.5. Оператори в макровизначеннях	447
14.6. Оператор заміни	447
14.7. Оператор виразу	450
14.8. Оператор виділення тексту.....	451
14.9. Оператор виділення символу	451
14.10. Додаткові макровизначення і директиви	451
14.11. Категорії макросів в masm32	455
14.12. Лабораторна робота “Макроси”.....	460
14.13. Контрольні запитання	465
15. ДИНАМІЧНІ БІБЛІОТЕКИ	466
15.1. Створення динамічних бібліотек та їх використання	466
15.2. Функція точки входу в DLL	471
15.3. Угорська нотація	472
15.4. Лабораторна робота “DLL-файли”.....	473
15.5. Контрольні запитання	481
16. MMX-РОЗШИРЕННЯ.....	482
16.1. MMX-команди передачі даних	485
16.2. Арифметичні MMX-команди	486
16.2.1. Команди додавання	486
16.2.2. Команди віднімання	491

16.2.3. Команди множення	496
16.3. MMX-команди пакування та розпакування даних	498
16.4. MMX-команди порівняння	507
16.5. Логічні MMX-команди.....	510
16.6. Команди зсуву.....	511
16.7. MMX-команди в Pentium III	514
16.8. MMX-команди в Pentium IV	515
16.9. Лабораторна робота “MMX-команди”.....	517
16.10. Контрольні запитання	528
17. SSE-РОЗШИРЕННЯ	529
17.1. Команди пересилання даних.....	532
17.2. Арифметичні команди.....	537
17.2.1. Команди додавання.....	537
17.2.2. Команди віднімання.....	541
17.2.3. Команди паралельного та скалярного множення.....	542
17.2.4. Команди паралельного та скалярного ділення	543
17.2.5. Додаткові арифметичні команди	543
17.3. Команди порівняння	548
17.4. Команди перетворення	553
17.5. Логічні команди	556
17.6. Команди керування станом.....	558
17.7. Команди розпаковування даних	559
17.8. Команди керування кешуванням.....	561
17.9. Лабораторна робота “SSE-команди”	562
17.10. Контрольні запитання	569
18. SSE2-РОЗШИРЕННЯ	570
18.1. Команди передавання даних	573
18.1.1. Обмін 128-bit кодами між оперативною пам’яттю (ОЗП) та регістрами xmm	573
18.1.2. Обмін 64-розрядними кодами між ОЗП і регістрами xmm.....	574
18.1.3. Використання масок	574
18.2. Арифметичні операції	575
18.2.1. Паралельні операції з упакованими числами	575
18.2.2. Арифметичні операції зі скалярними числами.....	577
18.3. Команди порівняння.....	579
18.3.1. Порівняння без зміни стану розрядів EFLAGS	579

18.3.2. Команди порівняння, які змінюють регістр EFLAGS	581
18.4. Логічні операції	581
18.5. Команди розпаковування і розподілення даних	582
18.6. Команди перетворення форматів даних	584
18.6.1. Групові перетворення форматів даних	584
18.6.2. Перетворення формату одного числа	588
18.7. Керування кешем	590
18.8. Операції з цілими числами.	
Нові можливості інструкцій MMX	590
18.9. Лабораторна робота “SSE2-команди”	591
18.10. Контрольні запитання	599
19. SSE3-ПОЗШИРЕННЯ.....	600
19.1. Перетворення чисел з плаваючою точкою (x87) в цілі числа	600
19.2. Дублювання даних	600
19.3. Завантаження невірвняних змінних.....	602
19.4. Одночасне додавання/віднімання	602
19.5. Горизонтальне додавання/віднімання	603
19.6. Синхронізація потоків.....	605
19.7. Використання SSE3 в розробці і оптимізації програм.....	605
19.7.1. Розрахункові завдання, що використовують x87 FPU	605
19.7.2. Обчислення з комплексними числами.....	608
19.7.3. Кодування відео.....	608
19.7.4. Векторні операції.....	609
19.8. SSSE3-доповнення	610
19.9. Лабораторна робота “SSE3-команди”	612
19.10. Контрольні запитання	613
20. SSE4-ПОЗШИРЕННЯ.....	614
20.1. SSE4.1-розширення.....	614
20.1.1. Прискорення відео.....	614
20.1.2. Векторні примітиви	615
20.1.3. Вставки/витягання	616
20.1.4. Скалярне множення векторів.....	616
20.1.5. Змішування.....	616
20.1.6. Перевірка бітів	617
20.1.7. Округлення.....	617
20.1.8. Читання WC пам’яті	617
20.2. SSE4.2-розширення.....	618

20.2.1. Обробка рядків	618
20.2.2. Підрахунок контрольної суми CRC32.....	619
20.2.3. Підрахунок популяції одиничних бітів	619
20.2.4. Векторні примітиви.....	619
20.3. Завдання для практичного використання.....	619
20.4. Контрольні запитання	619
21. ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ВІКНА ОС WINDOWS	620
21.1. Створення вікна	620
21.2. Обробка повідомлень	627
21.3. Перерисовування вікна.....	630
21.4. Атрибути кольору та фону вікна.....	635
21.5. Загальні відомості про ресурси	635
21.5.1. Меню	636
21.5.2. Ресурси в Visual Studio 2008	640
21.6. Функції підтримки вікон.....	642
21.7. Смуги прокрутки	644
21.8. Лабораторна робота “Windows-застосування”	645
21.9. Контрольні запитання	648
22. РАСТРОВІ ЗОБРАЖЕННЯ.....	649
22.1. Включення bmp-файла з використанням константи	649
22.2. Включення шляху знаходження bmp-файла	654
22.3. Створення зображення іконки.....	658
22.4. Завдання для практичного виконання	659
22.5. Контрольні запитання	659
23. ГРАФІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ШРИФТИ ОС WINDOWS	660
23.1. Обробка повідомлень WM_PAINT	661
23.2. Контекст пристрою	661
23.3. Графічні примітиви	662
23.3.1. Лінії та криві	663
23.3.2. Замкнуті фігури	665
23.4. Перо	669
23.4.1. Стандартне перо	669
23.4.2. Просте перо.....	670
23.4.3. Розширене перо	673
23.4.4. Косметичне перо	674
23.4.5. Геометричне перо.....	675
23.5. Щітки.....	676

23.5.1.	Стандартні щітки	676
23.5.2.	Щітка користувача.....	677
23.5.3.	Суцільні щітки	677
23.5.4.	Штрихові щітки	677
23.5.5.	Растрові щітки.....	678
23.5.6.	Структура LOGBRUSH і функція CreateBrushIndirect	678
23.6.	Зміна характеристик графічних інструментів	680
23.7.	Створення логічних шрифтів.....	690
23.8.	Виведення тексту	691
23.9.	Лабораторна робота “Графічні примітиви”.....	707
23.10.	Контрольні запитання	707
24.	ОБРОБКА ПОВІДОМЛЕНЬ ВІД КЛАВІАТУРИ.....	708
24.1.	Типи повідомлень від клавіатури та їх обробка.....	708
24.2.	Віртуальні коди клавіш	711
24.3.	Лабораторна робота “Обробка повідомлень від клавіатури”	717
24.4.	Контрольні запитання	718
25.	ОБРОБКА ПОВІДОМЛЕНЬ ВІД МИШКИ.....	719
25.1.	Керування мишкою.....	719
25.2.	Системний набір курсорів.....	724
25.3.	Захоплення миші.....	729
25.4.	Лабораторна робота “Обробка повідомлень від мишки”.....	730
25.5.	Контрольні запитання	731
26.	ДІАЛОГОВЕ ВІКНО	731
26.1.	Модальне діалогове вікно	736
26.2.	Немодальне діалогове вікно.....	738
26.3.	Стиль вікна (префікс WS_).....	739
26.4.	Опції створення вікна (префікс CW_)	741
26.5.	Органи керування діалогового вікна.....	742
26.6.	Типи діалогових вікон.....	743
26.6.1.	Діалогове вікно як основне.....	743
26.6.2.	Діалогове вікно як допоміжне	744
26.7.	Створення ресурсів для діалогового вікна в Visual Studio 2008.....	744
26.8.	Дослідження коду програм за допомогою OllyDbg.....	744
26.9.	Лабораторна робота “Дослідження коду програм”	752
26.10.	Контрольні запитання	752
27.	ДОЧІРНЄ ВІКНО.....	754

27.1. Основи створення дочірнього вікна	754
27.2. Лабораторна робота “Дочірнє вікно”	759
27.3. Контрольні запитання	760
28. КЕРУВАННЯ ПАМ’ЯТТЮ.....	761
28.1. API-функції керування пам’яттю.....	762
28.2. Приклад використання блока пам’яті.....	765
28.3. Іконка в панелі завдань system tray	771
28.4. Лабораторна робота “ Керування пам’яттю”.....	772
28.5. Контрольні запитання	773
29. РЕЄСТР	774
29.1. Структура реєстру	775
29.2. Створення та відкриття ключів	783
29.3. Лабораторна робота “Реєстр”.....	791
29.4. Контрольні запитання	792
30. ДРАЙВЕРИ	793
30.1. Основні поняття про драйвери.....	793
30.2. Одно- та багаторівневі драйвери.....	794
30.3. Керування драйвером.....	794
30.4. Програмування звукового каналу	799
30.5. Лабораторна робота “Драйвер звукового каналу”	803
30.6. Контрольні запитання	803
31. ОСНОВИ ПЕРЕХОПЛЕННЯ API-ФУНКЦІЙ У WINDOWS	804
31.1. Загальні повідомлення про перехвати	804
31.2. Встановлення перехватів	804
31.3. Контрольні запитання	812
ДОДАТКИ	813
Додаток 1. Система базових команд МП платформи x86.....	813
Додаток 2. Таблиці кодування символів.....	823
Додаток 3. API-функції, які часто використовуються.....	826
Додаток 4. Арифметичні задачі для практичного використання	830
Додаток 5. Методичні вказівки до виконання курсового проекту за курсом “Системне програмування”.....	832
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	847